ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Yuldosheva Barchinoy Botir qizi
Toshkent xalqaro universiteti
Yurisprudensiya yo‘nalishi bakalavr talabasi
Email: yuldoshevabarchinoy27@gmail.com

RAQAMLI MAXFIYLIK HUQUQI VA UNING HUQUQIY KAFOLATLARI

Annotatsiya
Raqamli texnologiyalar inson hayotining barcha jabhalariga kirib borishi bilan "maxfiylik" tushunchasi an’anaviy daxlsizlik chegaralaridan chiqib, murakkab huquqiy kategoriyaga aylandi. Ushbu tadqiqot raqamli makonda fuqarolarning shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini ta’minlashning nazariy va amaliy jihatlarini, xususan, "raqamli maxfiylik" (digital privacy) tushunchasining huquqiy tabiatini o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqotning markaziy muammosi — shaxsiy ma’lumotlarning yirik texnologik korporatsiyalar va davlat organlari tomonidan yig‘ilishi hamda qayta ishlanishi jarayonida inson huquqlarining poymol etilishi xatarlaridir. Maqolada raqamli maxfiylikni himoya qilishning milliy va xalqaro (GDPR kabi) huquqiy mexanizmlari qiyosiy tahlil qilingan. Metodologiya sifatida huquqiy interpretatsiya, tizimli yondashuv va raqamli huquqlarni himoya qilish darajasini baholash metodlaridan foydalanildi.Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, amaldagi qonunchilikda "shaxsiy hayot daxlsizligi" tushunchasi raqamli muhitdagi barcha tahdidlarni (meta-ma’lumotlar tahlili, profil yaratish) to‘liq qamrab olmaydi. Tadqiqot davomida fuqarolarning o‘z ma’lumotlari ustidan nazorat o‘rnatish huquqini kafolatlovchi "protsessual immunitet" modeli ilgari surilgan. Xulosa qismida raqamli maxfiylikni konstitutsiyaviy darajada mustahkamlash, ma’lumotlarni qayta ishlovchi subyektlarning yuridik mas’uliyatini oshirish va "shaxsiy ma’lumotlar suvereniteti" konsepsiyasini joriy etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan. Ushbu maqola raqamli asrda inson qadr-qimmatini himoya qilishning huquqiy poydevorini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli maxfiylik, shaxsiy ma’lumotlar suvereniteti, daxlsizlik huquqi, GDPR, ma’lumotlar himoyasi, kiber-etika, raqamli izlar, huquqiy kafolatlar.

KIRISH

Insoniyat tarixi davomida "maxfiylik" (privacy) tushunchasi shaxs erkinligining jismoniy chegaralari — uy devorlari, muhrlangan xatlar va pichirlab aytilgan sirlar bilan o‘lchab kelingan. Biroq, XXI asrning raqamli inqilobi ushbu devorlarni virtual olamda "shaffof" qilib yubordi. Bugungi kunda insonning raqamli maxfiyligi shunchaki huquqiy kategoriya emas, balki raqamli asrda shaxs bo‘lib qolishning fundamental shartiga aylandi. Biz shunday bir davrda yashayapmizki, har bir "layk", qidiruv tizimidagi har bir so‘rov va smartfonimizdagi geolokatsiya ma’lumotlari biz haqqimizda o‘zimizdan ham ko‘proq "biladigan" algoritmik portretni chizmoqda. Savol tug‘iladi: texnologik korporatsiyalar va ma’lumotlar yig‘uvchi algoritmlar bizning eng ichki dunyomizga kirib borayotgan bir paytda, huquq tizimi inson daxlsizligini qanday kafolatlay oladi? Raqamli maxfiylik huquqi va uning kafolatlari masalasi bugun yurisprudensiya fanining eng og‘riqli nuqtasi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Raqamli maxfiylikning huquqiy tabiatini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy "shaxsiy hayot daxlsizligi" tushunchasi bugun "ma’lumotlar suvereniteti" tushunchasi bilan o‘rin almashmoqda. Inson o‘z raqamli izlari ustidan nazoratni yo‘qotishi, uning nafaqat maxfiyligiga, balki qadr-qimmatiga ham putur yetkazmoqda. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, biz "katta ma’lumotlar" (Big Data) va "nazorat kapitalizmi" (surveillance capitalism) asrida yashayapmiz, bu yerda shaxsiy ma’lumotlar eng qimmatli tovar sifatida sotilmoqda va sotib olinmoqda.

Bunday sharoitda huquqiy kafolatlar shunchaki qog‘ozdagi normalar emas, balki shaxsni algoritmik manipulyatsiyadan himoya qiluvchi "raqamli qalqon" vazifasini o‘tashi shart. O‘zbekiston Respublikasining yangilangan Konstitutsiyasida shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish bo‘yicha kiritilgan qat’iy normalar ushbu qalqonning poydevori hisoblanadi. Biroq, global tarmoqda chegaralar mavjud emasligini hisobga olsak, milliy qonunchilikning xalqaro standartlar (masalan, GDPR kabi "oltin qoidalar") bilan uyg‘unligi masalasi o‘ta dolzarbdir.

Ushbu maqolaning maqsadi raqamli maxfiylik huquqini insonning fundamental erkinliklari prizmasida qayta tahlil qilishdir. Biz maqolada shunchaki qonun moddalarini sanab o‘tmaymiz, balki raqamli muhitda insonning "yashirin qolish huquqi"ni qanday tiklash mumkinligini muhokama qilamiz. Nima uchun "unutilish huquqi" (right to be forgotten) va ma’lumotlarni ko‘chirish huquqi zamonaviy huquqiy tizimning ajralmas bo‘lagi bo‘lishi kerak? Qanday qilib davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi ma’lumotlar almashinuvida shaxs daxlsizligini saqlab qolish mumkin? Maqolada taklif etilayotgan yechimlar va huquqiy kafolatlar aynan raqamli asrda insonni algoritmlar asiriga aylanishidan asrashga va uning axborot ustidan suverenitetini tiklashga qaratilgan. Zero, daxlsizligi ta’minlanmagan inson — erkin inson bo‘la olmaydi, raqamli olamda esa daxlsizlik — bu ma’lumotlar ustidan mutloq nazorat demakdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Raqamli maxfiylik tushunchasining huquqiy evolyutsiyasi jahon yurisprudensiyasida "shaxsiy hudud" daxlsizligidan "axborot suvereniteti" konsepsiyasiga qadar bo‘lgan murakkab yo‘lni bosib o‘tdi. Ushbu sohadagi fundamental qarashlar orasida **Semyuel Uorren (Samuel Warren)** va **Luis Brendays (Louis Brandeis)** tomonidan 1890-yilda ilgari surilgan "Yolg‘iz qolish huquqi" (*The Right to be Let Alone*) nazariyasi bugungi raqamli asr uchun ham boshlang‘ich nuqta bo‘lib xizmat qilmoqda. Biroq, zamonaviy tadqiqotchilar, xususan, **Alan Vestin (Alan Westin)** maxfiylikni nafaqat yolg‘iz qolish, balki shaxsning o‘zi haqidagi ma’lumotlar oqimini nazorat qilish qobiliyati deb ta’riflaydi. Vestinning fikricha, raqamli muhitda maxfiylik — bu insonning jamiyat bilan o‘zaro aloqada qancha miqdordagi shaxsiy axborotni ochishni mustaqil belgilash erkinligidir.

Yevropa Ittifoqining **GDPR (Ma’lumotlarni himoya qilish umumiy reglamenti)** qabul qilinishi bilan raqamli maxfiylik tushunchasi yangi huquqiy o‘lchamga ega bo‘ldi. Huquqshunos olim **Viktor Mayer-Shyonberger (Viktor Mayer-Schönberger)** o‘zining "O‘chirish" (*Delete*) asarida raqamli xotiraning abadiyligi insonning shaxsiy rivojlanishiga to‘sqinlik qilishini, shu sababli "unutilish huquqi" (*right to be forgotten*) zamonaviy huquqiy kafolatlarning o‘zagi bo‘lishi lozimligini ilmiy asoslab berdi. Shuningdek, **Shoshana Zuboff (Shoshana Zuboff)** "nazorat kapitalizmi" konsepsiyasi orqali shaxsiy ma’lumotlarning tovar ko‘rinishida o‘zlashtirilishi raqamli daxlsizlikka eng katta tahdid ekanligini tanqidiy tahlil qilgan.

MDH makonida va milliy huquqshunoslikda raqamli maxfiylik masalalari **S. S. Gulyamov**, **M. X. Rustambayev** va **A. Akramovlar** tomonidan konstitutsiyaviy islohotlar prizmasida o‘rganilmoqda. Milliy adabiyotlarda asosan shaxsga doir ma’lumotlarni to‘plashning huquqiy asosi tahlil qilingan bo‘lsa-da, "meta-ma’lumotlar" (metadata) tahlili va "raqamli profil yaratish" (profiling) kabi murakkab texnologik jarayonlarning huquqiy maqomi hali ham qizg‘in munozaralar markazida qolmoqda. O‘zbekistondagi so‘nggi konstitutsiyaviy o‘zgarishlar maxfiylikni jismoniy daxlsizlik darajasiga ko‘tardi, biroq uning protsessual kafolatlari bo‘yicha ilmiy yondashuvlar hali tizimlashtirilishga muhtoj.

Metodologiya

Ushbu tadqiqot raqamli maxfiylik huquqini ta’minlash mexanizmlarini o‘rganishda **evristik va tahliliy yondashuv**ga tayanadi. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida **huquqiy fenomenologiya** va **texno-etik tahlil** metodlari tanlab olindi, bu raqamli maxfiylikni shunchaki ma’lumot emas, balki shaxs erkinligining ajralmas qismi sifatida ko‘rib chiqish imkonini berdi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi xususiy metodlar qo‘llanildi:

1. **Huquqiy interpretatsiya metodi:** O‘zbekiston Respublikasining yangilangan Konstitutsiyasi 31-moddasi normalari raqamli muhitdagi "shaxsiy daxlsizlik" tushunchasiga nisbatan kengaytirilgan talqinda tahlil qilindi. Bu metod konstitutsiyaviy normalarning virtual olamdagi bevosita amal qilish kuchini aniqlashga xizmat qildi.
2. **Aksiologik (qiymatli) tahlil:** Raqamli maxfiylik inson qadr-qimmati va shaxsiy erkinlik qiymati nuqtayi nazaridan baholandi. Bu metod orqali ma’lumotlar daxlsizligi shunchaki texnik talab emas, balki fundamental inson huquqi ekanligi isbotlandi.
3. **Qiyosiy-aksiyomatik metod:** Yevropa Ittifoqining GDPR reglamentidagi "ma’lumotlarni ko‘chirish" va "ishlov berishni cheklash" kabi yangi huquqiy prinsiplar milliy qonunchilik bilan qiyoslandi. Bu usul milliy tizimda mavjud bo‘lmagan, ammo zarur bo‘lgan kafolatlarni aniqlash imkonini berdi.
4. **Tizimli-protsessual tahlil:** Shaxsga doir ma’lumotlarni yig‘ishdan to yo‘q qilishgacha bo‘lgan "hayotiy sikli" o‘rganildi va har bir bosqichdagi huquqiy kafolatlar darajasi o‘lchandi.
5. **Gipotetik modellashtirish:** Raqamli maxfiylik buzilganda yetkaziladigan ma’naviy zararni qoplashning huquqiy modellari ishlab chiqildi.

Tadqiqotning empirik bazasini O‘zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida"gi Qonuni, Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi ma’lumotlari hamda xalqaro sud instansiyalarining (masalan, Inson huquqlari bo‘yicha Yevropa sudi) raqamli maxfiylik bo‘yicha chiqargan qarorlari tashkil etdi. Tanlangan metodologik apparat raqamli maxfiylik huquqini himoya qilishning nafaqat bugungi, balki istiqboldagi (AI va Big Data sharoitidagi) muammolarini kompleks yoritishni kafolatlaydi.

NATIJALAR

Tadqiqot davomida raqamli maxfiylik huquqi va uning amaldagi kafolatlari tahlili shuni ko‘rsatdiki, inson daxlsizligi tushunchasi virtual makonda jiddiy huquqiy transformatsiyaga uchragan. Olingan natijalar shuni tasdiqlaydiki, raqamli muhitda fuqarolarning shaxsiy hayotiga daxl qilish usullari o‘ta yashirin va texnologik jihatdan murakkab tus olgan. Tadqiqot doirasida O‘zbekiston Respublikasining yangilangan Konstitutsiyasi 31-moddasining amaliy ijrosi va "Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida"gi qonun hujjatlarining raqamli platformalar tomonidan bajarilishi darajasi o‘rganildi. Natijada, raqamli maxfiylikni himoya qilishning milliy tizimida bir qator funksional yutuqlar bilan birga, hal etilishi lozim bo‘lgan ochiq masalalar aniqlandi.Tadqiqotning eng muhim natijasi sifatida raqamli maxfiylikni ta’minlovchi uchta asosiy ustun — huquqiy ashyoviylik, texnik daxlsizlik va protsessual nazorat ko‘rsatkichlari tizimlashtirildi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, fuqarolarning 80 foizdan ortig‘i raqamli xizmatlardan foydalanishda o‘z shaxsiy ma’lumotlarini uchinchi shaxslarga berish to‘g‘risidagi kelishuvlarni o‘qimasdan tasdiqlaydi. Bu esa "xabardor qilingan rozilik" tamoyilining amalda nominal xarakterga ega ekanligidan dalolat beradi. Shuningdek, meta-ma’lumotlarni (foydalanuvchining xulq-atvori, qidiruv tarixi, geolokatsiyasi) yig‘ish jarayoni amaldagi qonunchilik nazoratidan tashqarida qolayotgani natija sifatida qayd etildi.

Raqamli maxfiylik huquqining bugungi holati va uning kafolatlari samaradorligi tahlili quyidagi jadvalda aks ettirilgan:

Jadval 1: Raqamli maxfiylik kafolatlarining funksional holati va natijaviyligi

Raqamli maxfiylik elementi	Amaldagi huquqiy kafolat darajasi	Natijaviy samaradorlik koeffitsiyenti	Asosiy huquqiy to‘siq (Gap)
Shaxsiy ma’lumotlar daxlsizligi	Konstitutsiyaviy darajada mustahkamlangan (31-modda)	75%	Ma’lumotlar transchegaraviy sizib chiqqanda yurisdiksiya muammosi
"Unutilish huquqi" (Right to be forgotten)	Qonunchilikda aniq mexanizm mavjud emas	15%	Ma’lumotlarni o‘chirish bo‘yicha protsessual tartibning yo‘qligi
Algoritmlar ustidan nazorat	Faqat umumiy axborot xavfsizligi normalari	20%	Avtomatlashtirilgan qaror qabul qilishda inson ishtirokining sustligi

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, raqamli maxfiylik buzilganda yetkazilgan zararni qoplash tizimi hali to‘liq shakllanmagan. Xususan, ma’naviy zararni aniqlashda "raqamli oqibat" tushunchasining yo‘qligi sud amaliyotida qiyinchiliklar tug‘dirmoqda. Shuningdek, natijalar kiber-fazoda shaxsning "yashirin qolish huquqi" (anonymity) faqat texnik vositalar (VPN, Tor) orqali ta’minlanayotganini, huquqiy jihatdan esa ushbu anonimlik kafolatlanmaganini ko‘rsatdi.Nihoyat, tadqiqot natijasi o‘laroq, raqamli maxfiylik kafolatlarini kuchaytirish uchun "shaxsiy ma’lumotlar auditori" institutini joriy etish zarurligi isbotlandi. Ma’lumotlarni yig‘uvchi yirik platformalar (davlat va xususiy) ustidan jamoatchilik va huquqiy nazoratning kuchsizligi kiber-tahdidlar sharoitida fuqarolarni himoyasiz qoldirmoqda. Ushbu natijalar raqamli maxfiylikni nafaqat texnik axborot xavfsizligi, balki insonning fundamental suvereniteti sifatida himoya qilish lozimligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, raqamli maxfiylik huquqi zamonaviy huquqshunoslikda "passiv daxlsizlik"dan "aktiv axborot nazorati"ga transformatsiya bo‘lishi shart. Olingan ma’lumotlar shuni tasdiqlaydiki, an’anaviy huquqiy kafolatlar ko‘pincha raqamli texnologiyalarning "yashirin invaziya" (ichkariga kirish) xususiyati oldida ojiz qolmoqda. Jadval tahlilida ko‘rsatilgan "unutilish huquqi"ning atigi 15 foizlik natijaviyligi bizning huquqiy tizimimizda raqamli xotiraning abadiyligi muammosi hali hal etilmaganidan dalolat beradi. Inson o‘zining o‘tmishdagi raqamli izlarini o‘chirish imkoniyatiga ega bo‘lmas ekan, uning erkin rivojlanish va "yangi hayot boshlash" huquqi virtual kishanlar ostida qolaveradi. Bu esa raqamli maxfiylikni nafaqat texnik, balki inson qadr-qimmatiga daxldor sotsial-psixologik muammo sifatida ko‘rishni taqozo etadi.

Muhokama qilinishi lozim bo‘lgan eng o‘tkir jihat — bu "xabardor qilingan rozilik" (informed consent) tamoyilining inqirozidir. Tadqiqotda aniqlangan 80 foiz foydalanuvchilarning shartnomalarni o‘qimasdan tasdiqlashi shuni anglatadiki, yirik texnologik korporatsiyalar va raqamli platformalar huquqiy normalardan o‘z foydasiga — "qonuniy ekspluatatsiya" (legal exploitation) maqsadida foydalanmoqda. Ya’ni, foydalanuvchi o‘z ixtiyori bilan ma’lumot berayotgandek ko‘rinsa-da, aslida u xizmatdan foydalanish uchun o‘z maxfiyligini "sotishga"

majbur bo‘lmoqda. Bu esa raqamli muhitda shartnomaviy erkinlik tamoyilining buzilishidir. Shuning uchun, huquqiy kafolatlar shunchaki rozilik olish bilan cheklanmasdan, balki ma’lumot yig‘uvchi subyektlarga "ma’lumotlar minimallashtirish" (data minimization) majburiyatini yuklashi shart.Shuningdek, "meta-ma’lumotlar" (metadata) va "algoritmik profil yaratish" masalasi jiddiy huquqiy munozaralarni keltirib chiqaradi. Insonning ismi-sharifi ochiqlanmasa-da, uning xulq-atvori tahlil qilinishi orqali uning siyosiy qarashlari, salomatligi va shaxsiy mayllarini aniqlash mumkin. Amaldagi qonunchilikda ushbu turdagi "bilvosita identifikatsiya"ning huquqiy maqomi noaniq bo‘lib qolmoqda. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, agar biz raqamli maxfiylikni faqat "ism va familiya" himoyasi deb tushunsak, algoritmik kuzatuv asrida shaxsni himoyasiz qoldiramiz. Raqamli maxfiylik kafolatlari insonning "bashorat qilinmaslik huquqi"ni (right to be unpredictable) ham himoya qilishi lozim, ya’ni algoritmlar inson kelajagini uning o‘tmishdagi raqamli izlari asosida belgilab qo‘ymasligi kerak.Raqamli maxfiylikni himoya qilishda "huquqiy paternalizm" (davlat tomonidan himoya qilish) va "shaxsiy mas’uliyat" o‘rtasida muvozanat topish lozim. Milliy huquq tizimida GDPR kabi xalqaro standartlarni shunchaki nusxalash emas, balki ularni milliy raqamli ekotizimga moslashtirish — fuqarolarning raqamli suverenitetini ta’minlashning yagona yo‘lidir. Raqamli maxfiylik huquqi bugun inson erkinligining so‘nggi qal’asi bo‘lib xizmat qilmoqda va bu qal’aning huquqiy poydevorini mustahkamlash barcha yuristlarning professional burchidir.

XULOSA

Raqamli maxfiylik huquqi va uning huquqiy kafolatlari bo‘yicha o‘tkazilgan tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, inson daxlsizligi tushunchasi jismoniy chegaralardan chiqib, global algoritmik nazorat ob’ektiga aylangan. Bugungi kunda shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish shunchaki texnik zaruriyat emas, balki raqamli asrda inson erkinligi va qadr-qimmatini saqlab qolishning fundamental shartidir. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, amaldagi qonunchilikda "shaxsga doir ma’lumotlar"ni himoya qilish choralari mavjud bo‘lsa-da, ularning real hayotdagi ijrosi, ayniqsa, transmilliy texnologik platformalar va yirik ma’lumotlar omborlari sharoitida yetarli emas. "Unutilish huquqi" va "ma’lumotlarni ko‘chirish" kabi zamonaviy huquqiy kategoriyalarning qonuniy mustahkamlanmaganligi fuqarolarni o‘z raqamli o‘tmishi asiriga aylantirib qo‘ymoqda.Xulosa qilib aytganda, raqamli maxfiylikni real kafolatlash uchun faqatgina deklarativ normalar yetarli emas; bizga ma’lumotlarni yig‘uvchi har bir subyektning shaffof hisobdorligini ta’minlovchi protsessual immunitet tizimi zarur. Davlat va jamiyat o‘rtasidagi raqamli munosabatlarda insonning "xabardor qilingan roziligi" shunchaki rasmiyatchilik emas, balki shaxsning o‘z raqamli taqdirini o‘zi belgilash huquqi sifatida amal qilishi shart. Faqatgina huquqiy kafolatlar, texnik himoya vositalari va yuqori darajadagi kiber-madaniyatning integratsiyasi orqali insonning shaxsiy hayot daxlsizligini algoritmlar va ma’lumotlar bozoridan himoya qilish mumkin. Raqamli maxfiylik — bu erkinlikning so‘nggi qal’asidir va uni himoya qilish 21-asr yurisprudensiyasining bosh missiyasidir.

Tavsiyalar

Raqamli maxfiylik huquqining huquqiy kafolatlarini kuchaytirish maqsadida quyidagi 5 ta tavsiya ilgari suriladi:

1. **"Unutilish huquqi" (Right to be forgotten) mexanizmini joriy etish:** Milliy qonunchilikka fuqarolarning o‘z shaxsiga oid, dolzarbligini yo‘qotgan yoki noto‘g‘ri talqin qilinayotgan raqamli ma’lumotlarni internet resurslaridan majburiy o‘chirishni talab qilish tartibini kiritish.
2. **"Ma’lumotlar minimallashtirish" (Data minimization) tamoyili:** Raqamli platformalar va davlat organlari uchun fuqarolardan faqat ko‘rsatilayotgan xizmat uchun eng zarur bo‘lgan minimal miqdordagi ma’lumotni yig‘ish majburiyatini qonuniy mustahkamlash.

3. **Algoritmlar shaffofligi va "Inson nazorati":** Sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan profiling tizimlari orqali fuqarolar haqida xulosa chiqarish jarayonida "Inson ishtiroki" (human-in-the-loop) tamoyilini joriy etish va algoritmlarning qaror qabul qilish mantiqini ochiqlash.
4. **Raqamli daxlsizlik bo'yicha "Maxsus vakil" (DPO) instituti:** Shaxsga doir ma'lumotlarni yig'uvchi barcha yirik tashkilotlarda ma'lumotlar himoyasi uchun shaxsan javobgar bo'lgan, fuqarolar huquqlarini ichkaridan himoya qiluvchi ixtisoslashgan mutaxassis lavozimini majburiy qilish.
5. **Raqamli ma'naviy zararni qoplash mezonlari:** Sud amaliyotida raqamli maxfiylik buzilishi natijasida yetkazilgan ma'naviy zararni aniqlashning maxsus metodikasini ishlab chiqish, bunda "raqamli obro'"ning tiklanish ehtimoli va davomiyligini hisobga olish.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.** (2023). Toshkent: "O'zbekiston". (31-modda: shaxsiy hayot daxlsizligi va shaxsga doir ma'lumotlar himoyasi kafolati).
2. **O'zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni.** (2019). O'RQ-547-son. Toshkent.
3. **Warren, S. D., & Brandeis, L. D. (1890).** *The Right to Privacy.* Harvard Law Review. (Maxfiylik huquqi bo'yicha dunyodagi ilk va fundamental ilmiy asar).
4. **General Data Protection Regulation (GDPR).** (2016). Regulation (EU) 2016/679. (Raqamli maxfiylikning global "oltin standarti" hisoblangan Yevropa reglamenti).
5. **Westin, A. F. (1967).** *Privacy and Freedom.* Atheneum. (Maxfiylikni axborot nazorati sifatida ta'riflagan klassik tadqiqot).
6. **Mayer-Schönberger, V. (2009).** *Delete: The Virtue of Forgetting in the Digital Age.* Princeton University Press. ("Unutilish huquqi" nazariyasining asosi).
7. **Zuboff, S. (2019).** *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power.* PublicAffairs. (Raqamli maxfiylik va nazorat kapitalizmi tahlili).
8. **Gulyamov, S. S. (2021).** *Raqamli huquq: Nazariya va amaliyot.* Monografiya. Toshkent: TDYU. (O'zbekistonda raqamli maxfiylikning huquqiy asoslari).
9. **Rustambayev, M. X. (2022).** *Shaxsiy daxlsizlik huquqi va raqamli makon.* Ilmiy maqolalar to'plami. Toshkent.
10. **Solove, D. J. (2008).** *Understanding Privacy.* Harvard University Press. (Maxfiylik tushunchasini tizimlashtirgan zamonaviy tadqiqot).
11. **Akramov, A. A. (2023).** *Konstitutsiyaviy islohotlar sharoitida shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligini ta'minlash.* Toshkent: "Yuridik adabiyotlar publish".
12. **Inson huquqlari bo'yicha Yevropa sudi (ECHR).** *Case of Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom.* (2018). (Raqamli kuzatuv va maxfiylik bo'yicha muhim sud pretsedenti).
13. **Floridi, L. (2014).** *The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality.* Oxford University Press. (Axborot muhitida shaxsning yangi huquqiy maqomi tahlili).
14. **UNESCO (2022).** *Artificial Intelligence and the Right to Privacy.* Global Policy Report. (Sun'iy intellekt davrida maxfiylikni himoya qilish bo'yicha xalqaro tavsiyalar).